

NR 15/2014

RELIGIJNOŚĆ A ZASADY MORALNE

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 11 stycznia 2013 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

- ▶ Od roku 2005 systematycznie przybywa Polaków, którzy posiadanie jednoznacznych zasad moralnych uznają za pożądane, lecz dopuszczają, iż w pewnych sytuacjach zasady te można uznać za nieobowiązujące.
- ▶ Większość badanych (57%) sądzi, że rozstrzygnięcie o dobru i złu powinno być przede wszystkim wewnętrzną sprawą każdego człowieka.
- ▶ Jeżeli chodzi o opinie na temat związków między religią a moralnością, prawie trzy czwarte Polaków uważa, że religia nie musi uzasadniać słusznych nakazów moralnych. Przekonanie, iż wyłącznie religia może stanowić podstawę właściwej moralności, wyraża jedynie co szósty ankietowany.
- ▶ Katolickie zasady moralne za najlepszą i wystarczającą podstawę moralności uznaje obecnie niespełna co piąty badany. Stosunkowo największą grupę (45%) stanowią ci, którzy katolickie zasady moralne uważają w większości za słuszne, choć nie ze wszystkimi z nich się zgadzają, a ponadto sądzą, że te, które są właściwe, nie wystarczają człowiekowi.

Religijność w Polsce zmienia się – staje się coraz mniej zinstytucjonalizowana, w coraz większym stopniu ulega indywidualizacji¹. Nie ma jednak wątpliwości co do tego, że religia nadal pozostaje ważną sferą życia Polaków. Pojawia się natomiast pytanie, na ile stanowi ona w dzisiejszym społeczeństwie wyznacznik codziennego postępowania. W tym kontekście, w grudniowym sondażu² po raz kolejny podjęliśmy problematykę zasad i norm moralnych. Przy okazji zapytaliśmy też Polaków o ich stosunek do niektórych kontrowersyjnych zjawisk i zachowań o charakterze moralnym – związanych ze sferą seksualności oraz życia małżeńskiego i rodzinnego.

CZY NALEŻY KIEROWAĆ SIĘ STAŁYMI ZASADAMI MORALNYMI?

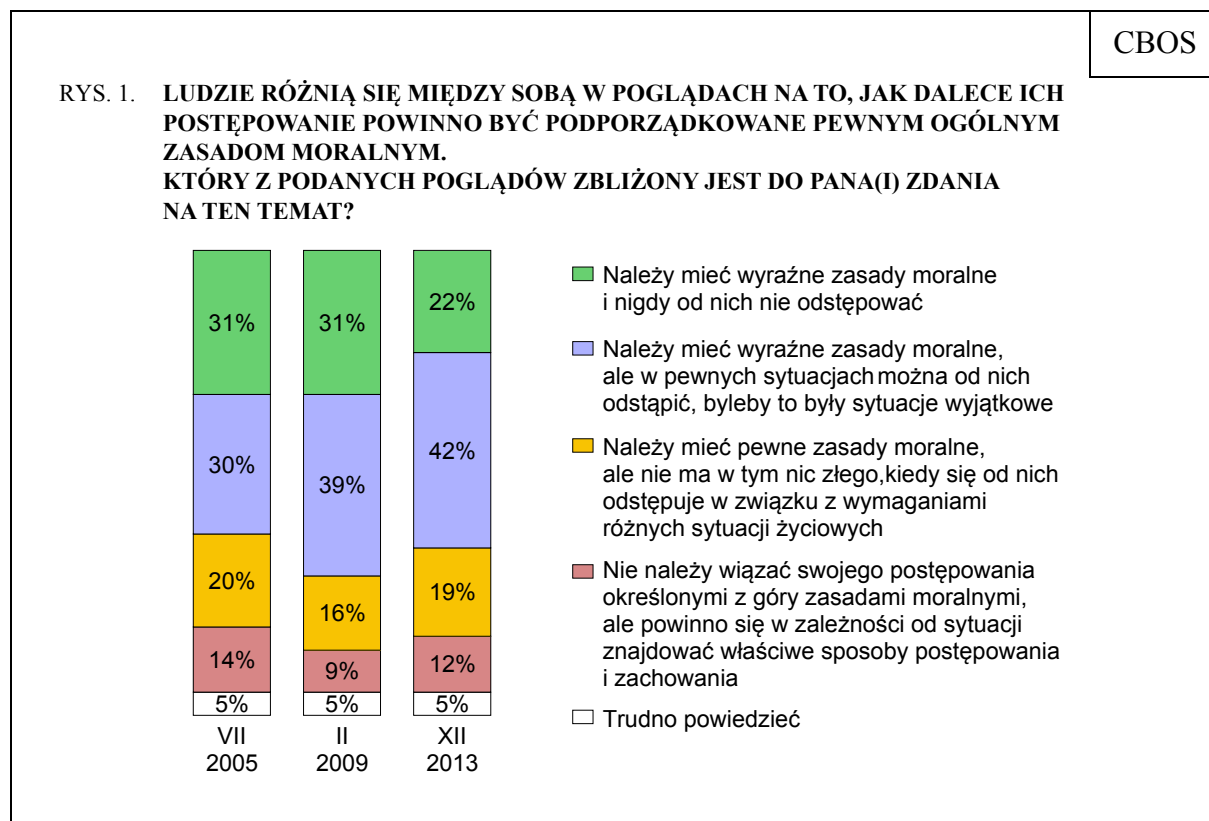
W ciągu ostatnich czterech lat istotnie osłabło przekonanie, że należy mieć wyraźne zasady moralne i nigdy od nich nie odstępować. Obecnie wyraża je nieco ponad dwie piąte ankietowanych (22%), a więc o 9 punktów procentowych mniej niż w 2009 roku. Z kolei od 2005 roku systematycznie przybywa Polaków, którzy wprowadzicie posiadanie jednoznacznych zasad moralnych uważają za pożądane, ale dopuszczają, by w pewnych sytuacjach, zasady te uznać za nieobowiązujące. Przekonanie takie wyraża ponad dwie piąte badanych (42%), a więc o 3 punkty procentowe więcej niż w 2009 roku i aż o 12 punktów procentowych więcej niż w roku 2005. Niemal co piąty respondent (19%, wzrost od 2009 roku o 3 punkty) stoi na stanowisku, że dobrze jest mieć stałe zasady, jednak złożony charakter życia codziennego zmusza do pewnych przewartościowań, a więc w określonej sytuacji odstępianie od nich nie jest niczym złym. Niespełna co ósmy dorosły Polak (12%, wzrost o 3 punkty) opowiada się za postępowaniem całkowicie uzależnionym od sytuacji. W opinii tej grupy

---

¹ Zob. komunikat CBOS „Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II”, kwiecień 2012 (oprac. R. Boguszewski).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (283) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganymi komputerowo (CAPI) w dniach 5–12 grudnia 2013 roku na liczącej 910 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

respondentów bezzasadne jest odgórne ustalanie reguł moralnych. Ich zdaniem, okoliczności wymuszają określone postępowanie, które w danej chwili jest etycznie właściwe. Oznacza to, że w innej sytuacji to samo zachowanie może zostać uznane za niemoralne.

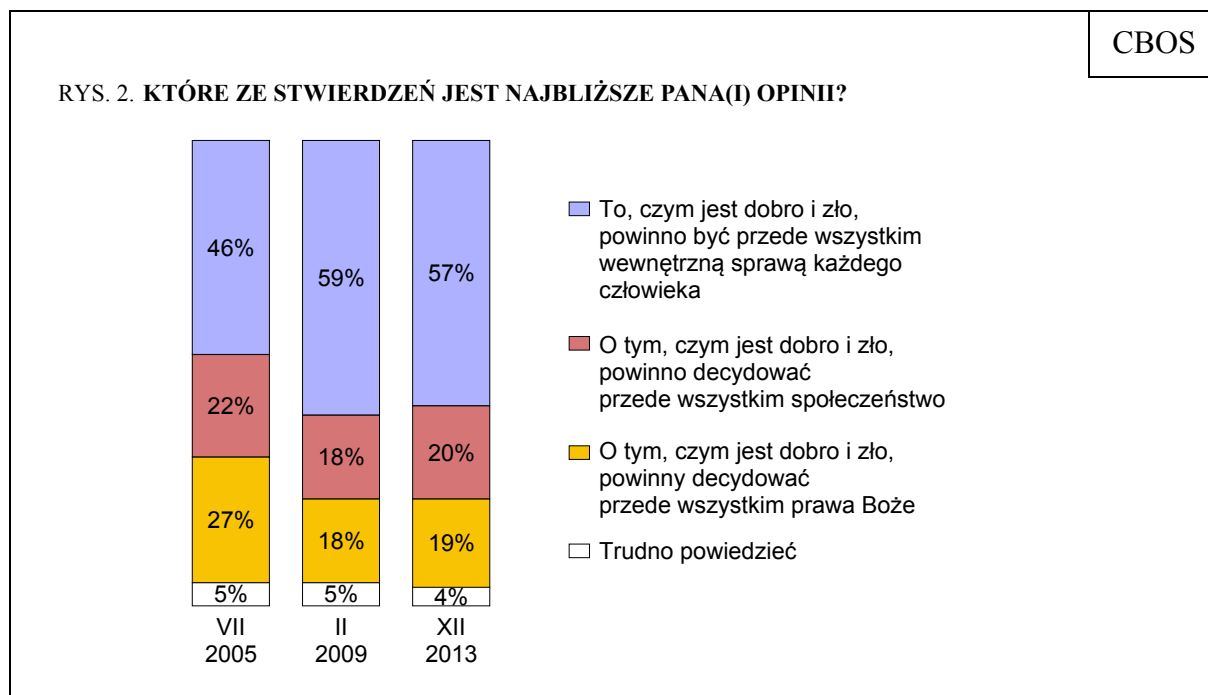

Przekonanie, iż, co prawda, należy mieć określone zasady moralne, ale w wyjątkowych sytuacjach można od nich odstąpić, dominuje w niemal wszystkich wyróżnionych przez nas grupach społeczno-demograficznych. Potrzeba posiadania wyraźnych i bezwzględnych zasad moralnych jest związana w znacznym stopniu z religijnością ankietowanych. Wyrażają ją przede wszystkim osoby najczęściej praktykujące religijnie oraz deklarujące prawicowe poglądy polityczne, a ponadto badani z wyższym wykształceniem, w tym zwłaszcza przedstawiciele kadry kierowniczej i specjalistów wyższego szczebla. Z kolei za moralnością typowo sytuacyjną nieco częściej niż inni opowiadają się osoby w wieku od 45 do 54 lat, z wykształceniem zasadniczym zawodowym, o relatywnie niskich dochodach *per capita* i niepraktykujący religijnie. Pod względem statusu zawodowego są to zwłaszcza bezrobotni, renciści i robotnicy niewykwalifikowani (zob. tabela aneksowa 1).

ŹRÓDŁA ZASAD MORALNYCH

Od roku 2009 opinie Polaków na temat źródeł zasad moralnych pozostają niemal takie same. Większość badanych (57%, spadek o 2 punkty) wyraża przekonanie, że rozstrzygnięcie o tym, co jest dobre i złe, powinno być przede wszystkim wewnętrzną sprawą każdego człowieka. Niespełna dwóch na pięciu badanych (39%, wzrost o 3 punkty) opowiada się za koniecznością pewnej, niezależnej od jednostek, kodyfikacji zasad i w związku z tym ustalenia jasnych kryteriów dobra i zła. W tej grupie niemal taki sam odsetek stanowią ci, zdaniem których normy takie powinno stanowić prawo Boże (19%), jak ci, którzy normodawcą w tej kwestii czynią społeczeństwo (20%, wzrost o 2 punkty).

Od 2005 roku dość wyraźnie zmalała liczba badanych, którzy sądzą, że o tym, czym jest dobro, a czym zło, powinny decydować przede wszystkim prawa Boże, i zarazem znacząco zwiększyła grupa tych, którzy są przekonani, iż rozstrzygnięcie o dobru i złu powinno być przede wszystkim wewnętrzną sprawą każdego człowieka.

Oczywiście, religijność, zwłaszcza głęboka, nadal w znacznym stopniu różnicuje opinie na temat źródeł zasad etycznych. W przypadku praktykujących kilka razy w tygodniu jest to w pierwszej kolejności Bóg (uważa tak 50% z nich), jednak już połowa chodzących do kościoła raz na tydzień (50%) uważa, że rozstrzygnięcie o dobru i złu powinno być wewnętrzną

sprawą każdego człowieka. Jeszcze częściej przekonanie takie wyrażają respondenci praktykujący rzadziej niż raz w tygodniu i w ogóle niepraktykujący.

Tabela 1

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Które ze stwierdzeń jest najbliższe Pana(i) opinii?			
	To, czym jest dobro i zło, powinno być przede wszystkim wewnętrzną sprawą każdego człowieka	O tym, czym jest dobro i zło, powinno decydować przede wszystkim społeczeństwo	O tym, czym jest dobro i zło, powinny decydować przede wszystkim prawa Boże	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	39	5	50	6
Tak, raz w tygodniu	50	20	27	3
Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	62	20	14	4
Tak, kilka razy w roku	67	21	8	4
W ogóle nie uczestniczę	60	24	8	8

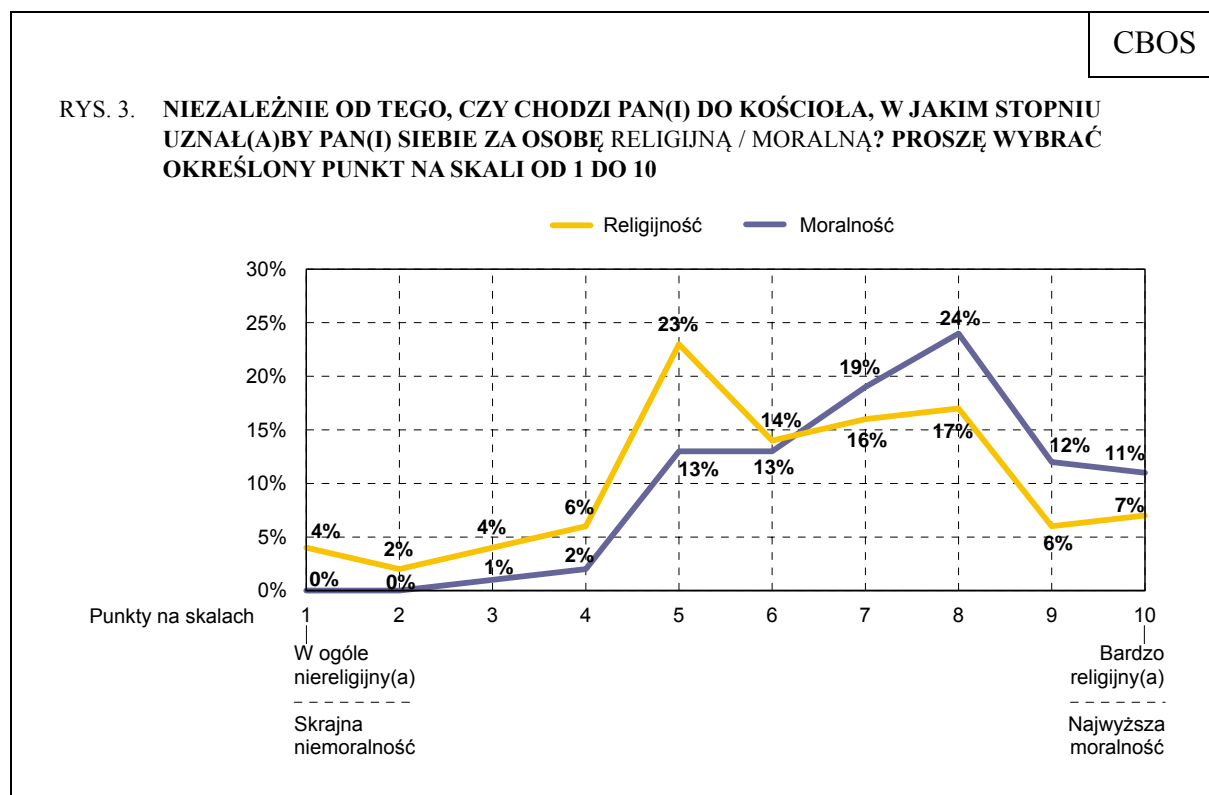
Subiektywizacja norm etycznych jest charakterystyczna przede wszystkim dla osób w wieku od 35 do 44 lat (69% wskazań), mieszkańców największych aglomeracji miejskich (67%), osób legitymujących się średnim wykształceniem (67%), rzadko praktykujących religijnie (67%) oraz posiadających lewicowe poglądy polityczne (68%). Na prawo Boże jako normę właściwego postępowania, poza regularnie praktykującymi, stosunkowo najczęściej wskazują osoby najstarsze, o prawicowych poglądach politycznych, a także – co ciekawe – badani z wyższym wykształceniem. Pod względem statusu zawodowego są to przede wszystkim przedstawiciele kadry kierowniczej i specjalistów wyższego szczebla oraz emeryci. Społeczeństwu powinno rozstrzygania między tym, co dobre, a tym, co złe, relatywnie najczęściej przypisują rolnicy, bezrobotni, osoby z wykształceniem podstawowym, a także w wieku od 55 do 64 lat oraz badani w ogóle niepraktykujący religijnie. Znacznie częściej są to mężczyźni niż kobiety (zob. tabela aneksowa 2).

MORALNOŚĆ A RELIGIJNOŚĆ

To, że moralność – jakkolwiek rozumiana – nie musi wynikać z religijności, wyraźnie pokazują deklaracje dotyczące własnej religijności i moralności. Polacy niezmiennie częściej uważają się za moralnych (średnia 7,33 na 10-punktowej skali) niż za religijnych (6,21). Co znaczące, o ile w ciągu ostatnich niemal pięciu lat poziom deklarowanej przez Polaków

moralności pozostał w zasadzie niezmienny, o tyle średnia wartość na skali oceny własnej religijności jest istotnie niższa niż w 2009 roku (różnica średnich 0,17; $p < 0,05$).

Moralność nie stanowi zatem bezpośredniego przejawu religijności, ale jest z nią nadal w znacznym stopniu skorelowana (r Pearsona = 0,33; $p < 0,001$; $N=849$). Warto jednak zauważyć, że obecny poziom zależności pomiędzy deklaracjami religijności i moralności jest istotnie niższy ($p < 0,001$) niż notowany niespełna pięć lat temu (w 2009 roku, r Pearsona = 0,48; $p < 0,001$; $N=1009$). Aktualnie wśród Polaków określających się jako bardzo religijni 70% przypisuje sobie jednocześnie najwyższą moralność, a wśród tych, którzy – w swoim przekonaniu – są głęboko moralni, trzy czwarte uważa się za raczej lub bardzo religijnych (odpowiednio 36% i 39%).

Tabela 2

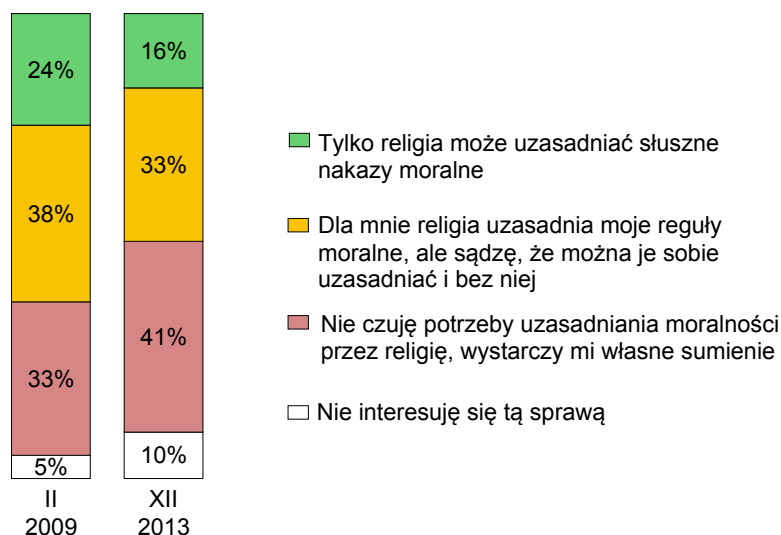
Ocena własnej religijności	Ocena własnej moralności			
	punkty na skali od 1 do 10			
	1–5 niemoralny(a)*	6–8 raczej moralny(a)	9–10 bardzo moralny(a)	
Punkty na skali:	w procentach			
1–2 – w ogóle niereligijny(a)	13	51	36	
3–5 – raczej niereligijny(a)	34	55	11	
6–8 – raczej religijny(a)	9	73	18	
9–10 – bardzo religijny(a)	3	27	70	
Ocena własnej moralności	Ocena własnej religijności			
	punkty na skali od 1 do 10			
	1–2 w ogóle niereligijny(a)	3–5 raczej niereligijny(a)	6–8 raczej religijny(a)	9–10 bardzo religijny(a)
Punkty na skali:	w procentach			
1–5 – niemoralny(a)*	5	68	25	2
6–8 – raczej moralny(a)	5	31	58	6
9–10 – bardzo moralny(a)	9	16	36	39

* Ze względu na niskie liczebności zastosowano szerszą kategorię

Jeżeli chodzi o opinie na temat związków między moralnością a religią, prawie trzy czwarte Polaków (74%) uważa, że religia nie musi uzasadniać słusznych nakazów moralnych, chociaż – jak wynika z deklaracji – w życiu sporej części z tych osób (33%) faktycznie je uzasadnia. Przekonanie, iż tylko religia może stanowić podstawę właściwej moralności, wyraża jedynie co szósty ankietowany (16%), natomiast co dziesiąty (10%) nie interesuje się tymi sprawami.

Od ostatniego pomiaru wyraźnie wzrósł odsetek respondentów twierdzących, iż nie czują potrzeby uzasadniania moralności przez religię – wystarczy im do tego własne sumienie (z 33% do 41%) – oraz nieinteresujących się wzajemnym stosunkiem pomiędzy religią a moralnością (z 5% do 10%). Jednocześnie istotnie zmniejszyła się grupa badanych przekonanych, że tylko religia może uzasadniać słuszne zasady moralne (z 24% do 16%) oraz tych, którzy – choć sami kierują się zasadami stanowionymi przez religię – twierdzą, że niereligijna moralność również jest możliwa (z 38% do 33%).

RYS. 4. NA TEMAT WZAJEMNEGO STOSUNKU MIĘDZY RELIGIĄ I MORALNOŚCIĄ MOŻNA SPOTKAĆ WIELE RÓŻNYCH POGLĄDÓW. KTÓRY Z PRZYTOCZONYCH JEST NAJBLIŻSZY PANA(I) POGLĄDOM?

O braku konieczności uzasadniania norm moralnych przez religię mówi połowa spośród głęboko wierzących (50%, z czego 17% osobiście nie potrzebuje takiego uzasadnienia), trzy czwarte wierzących (75%, spośród których 40% kieruje się w życiu własnym sumieniem, a nie moralnością religijną) oraz zdecydowana większość niewierzących (86%). Jednocześnie przekonanie o bezwzględnie religijnym charakterze norm moralnych wyraża niespełna połowa głęboko wierzących (46%) i zaledwie 15% wierzących.

Tabela 3

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważa Pan(i) siebie za osobę:	Na temat wzajemnego stosunku między religią i moralnością można spotkać wiele różnych poglądów. Który z przytoczonych jest najbliższy Pana(i) poglądom?			
	Tylko religia może uzasadniać słuszne nakazy moralne	Dla mnie religia uzasadnia moje reguły moralne, ale sądzę, że można je sobie uzasadniać i bez niej	Nie czuję potrzeby uzasadniania moralności przez religię, wystarczy mi własne sumienie	Nie interesuję się tą sprawą
	w procentach			
– głęboko wierzącą	46	33	17	4
– wierzącą	15	35	40	10
– niewierzącą*	0	5	81	14

* Ze względu na małe liczebności połączono „raczej niewierzących” i „zdecydowanie niewierzących”

Biorąc pod uwagę udział w praktykach religijnych, możemy stwierdzić, że o religijnym uzasadnieniu nakazów moralnych jako jedynie słusznym mówi niespełna połowa biorących udział w mszach i nabożeństwach kilka razy w tygodniu (46%), jedna czwarta praktykujących raz w tygodniu (24%) oraz jedynie nieliczni z grona praktykujących 1–2 razy w miesiącu (8%), kilka razy w roku (7%) oraz w ogóle niepraktykujących (8%). Ponadto w uzasadnianiu własnej moralności religię pomija osobiście ponad jedna siódma praktykujących kilka razy w tygodniu (15%), co czwarty uczęszczający na msze i nabożeństwa raz w tygodniu (24%), prawie połowa praktykujących 1–2 razy w miesiącu (44%), trzy piąte praktykujących kilka razy w roku (60%) oraz dwie trzecie w ogóle niepraktykujących (69%).

Tabela 4

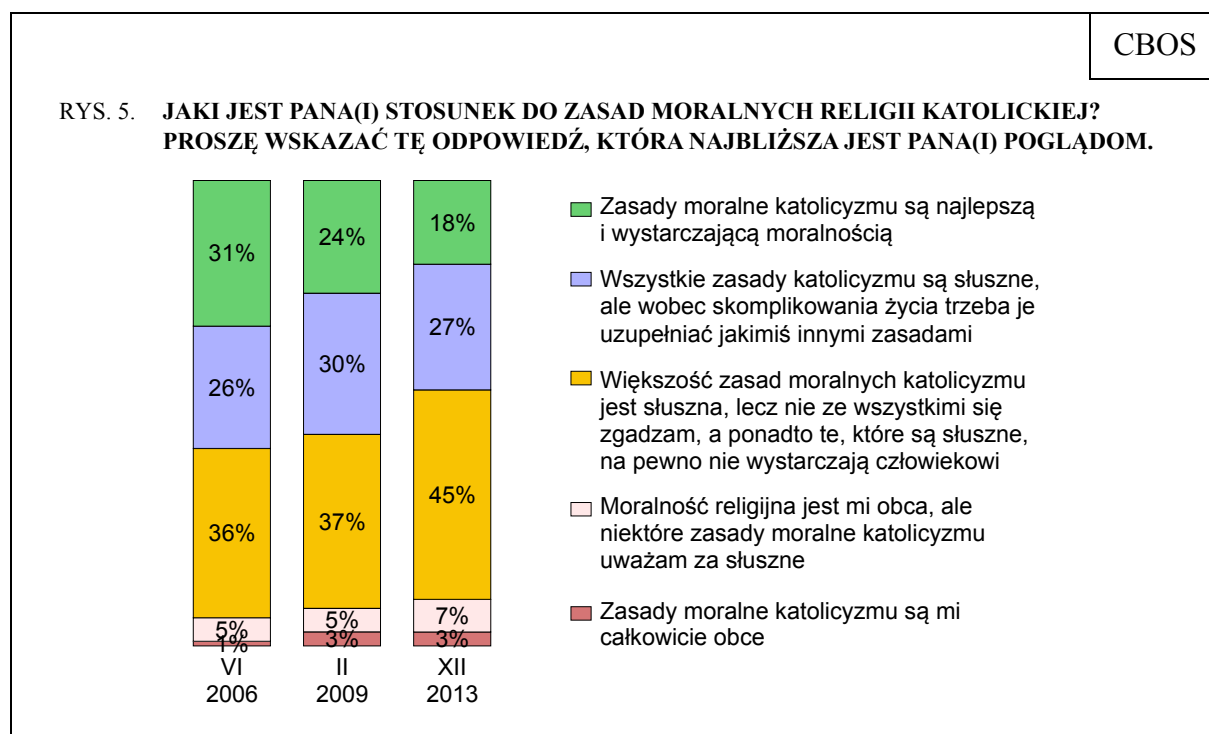
Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Na temat wzajemnego stosunku między religią i moralnością można spotkać wiele różnych poglądów. Który z przytoczonych jest najbliższy Pana(i) poglądom?			
	Tylko religia może uzasadniać słuszne nakazy moralne	Dla mnie religia uzasadnia moje reguły moralne, ale sądzę, że można je sobie uzasadniać i bez niej	Nie czuję potrzeby uzasadniania moralności przez religię, wystarczy mi własne sumienie	Nie interesuję się tą sprawą
	w procentach			
Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	46	31	15	8
Tak, raz w tygodniu	24	42	24	10
Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	8	35	44	13
Tak, kilka razy w roku	7	27	60	6
W ogóle nie uczestniczę	8	7	69	16

STOSUNEK DO ZASAD MORALNYCH KATOLICYZMU

Z powyższych danych wynika, że już tylko niespełna połowa Polaków deklaruje, iż uzasadnienia moralnych reguł postępowania szuka w religii (od 2009 roku spadek o 13 punktów). Pojawia się zatem pytanie, jaki jest w katolickim kraju – 91% badanych uznało się za katolików – stosunek do moralności określonej przez to wyznanie. Okazuje się, że katolickie zasady moralne za najlepszą i wystarczającą podstawę moralności uznaje obecnie jedynie niespełna co piąty badany (18%, spadek od 2009 roku o 6 punktów). Jeżeli populację ograniczymy wyłącznie do katolików, odsetek ten jest tylko nieznacznie wyższy (20%). Stosunkowo największą grupę (45%, wzrost o 8 punktów) stanowią ci, według których katolickie zasady moralne są w większości słuszne, lecz nie ze wszystkimi z nich się

zgadzają, a ponadto sądzą, że te, które są właściwe, nie wystarczają człowiekowi (wśród katolików opinię taką wyraża 44% badanych). Ponad jedna czwarta ankietowanych (27%, wśród katolików – 28%) twierdzi natomiast, że wszystkie zasady katolickie są słuszne, jednak wobec skomplikowania życia trzeba je uzupełniać jakimiś innymi normami. Moralność religijną za obcą sobie uznaje 10% badanych (wzrost o 2 punkty), przy czym 7% (wzrost o 2 punkty) mimo wszystko docenia niektóre zasady wynikające z katolicyzmu.

Od roku 2006 systematycznie maleje więc grupa osób, które moralność ograniczają wyłącznie do zasad katolicyzmu, natomiast wzrasta odsetek tych, którzy wprawdzie doceniają moralność katolicką, ale nie zawsze się z nią zgadzają i jednocześnie uważają, że jest ona niewystarczająca. Ponadto w ostatnich latach nieznacznie wzrosła liczba respondentów, którzy moralność religijną uznają za sobie obcą.

Oczywiście, w omawianej kwestii religijność badanych odgrywa dużą rolę, jednak nie bez znaczenia jest fakt, że aż trzy piąte głęboko wierzących (59%) moralność katolicką uznaje za co najmniej niewystarczającą. Z kolei wśród respondentów, którzy określają się jako wierzący, zasady moralne katolicyzmu uważa za najlepszą i wystarczającą moralność zaledwie co szósty (17%). Niemal trzykrotnie większa grupa (47%) podchodzi do moralności katolickiej wybiórczo i nie traktuje jej jako jedynej obowiązującej, a ośmiu na stu wierzących (8%) stwierdza, że katolickie zasady moralne są im obce.

Tabela 5

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważa Pan(i) siebie za osobę:	Jaki jest Pana(i) stosunek do zasad moralnych religii katolickiej? Proszę wskazać tę odpowiedź, która jest najbliższa Pana(i) poglądom.				
	Zasady moralne katolicyzmu są najlepszą i wystarczającą moralnością	Wszystkie zasady katolicyzmu są słuszne, ale wobec skomplikowania życia trzeba je uzupełniać jakimiś innymi zasadami	Większość zasad moralnych katolicyzmu jest słuszna, lecz nie ze wszystkimi się zgadzam, a ponadto te, które są słuszne, na pewno nie wystarczają człowiekowi	Moralność religijna jest mi obca, ale niektóre zasady moralne katolicyzmu uważam za słuszne	Zasady moralne katolicyzmu są mi całkowicie obce
	w procentach				
– głęboko wierzącą	41	29	27	1	2
– wierzącą	17	28	47	6	2
– niewierzącą*	2	8	49	26	15

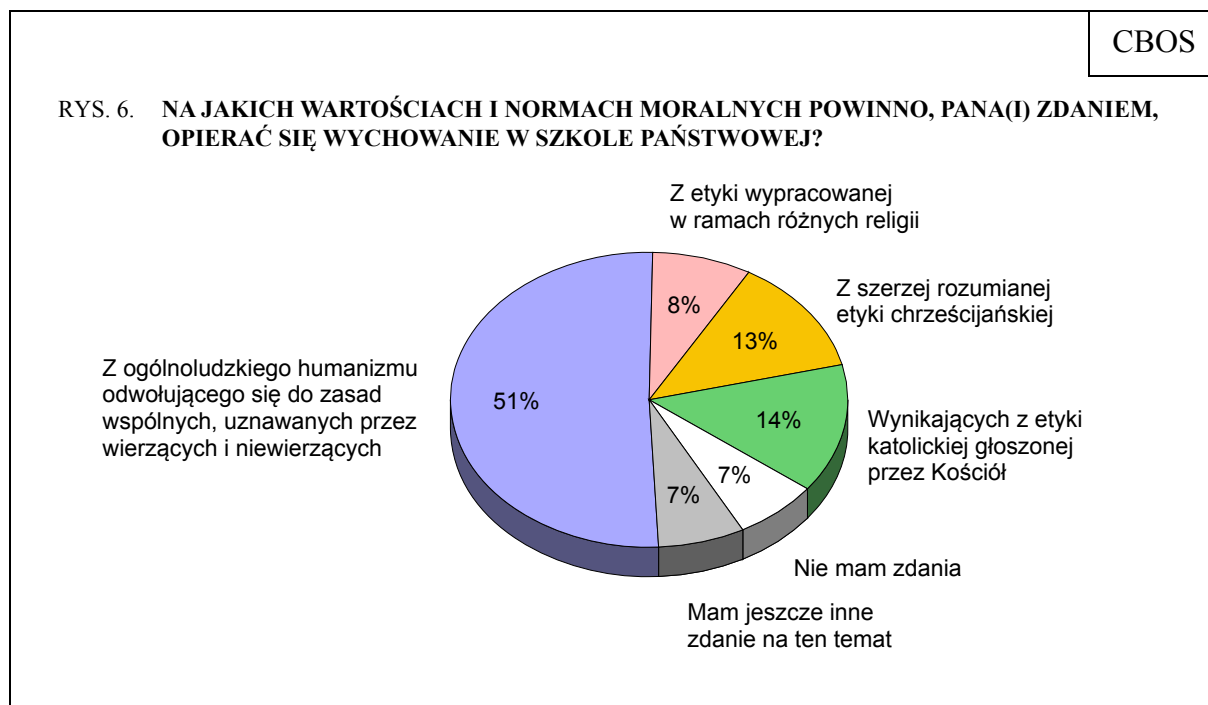
* Ze względu na niskie liczebności połączono „raczej niewierzących” i „zdecydowanie niewierzących”

Wśród osób, które praktykują religijnie kilka razy w tygodniu, o tym, że normy moralne proponowane przez katolicyzm są wystarczające, a zarazem o ich wyższości, przekonanych jest 49% ankietowanych, a wśród uczestniczących w praktykach religijnych raz w tygodniu – jedynie 27%. Z drugiej jednak strony należy też zauważyć, że ci, którzy w ogóle nie praktykują lub robią to jedynie okazjonalnie, w większości doceniają moralność katolicką, choć nie zawsze się z nią zgadzają, a ponadto uznają, że wymaga ona uzupełnienia.

Tabela 6

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Jaki jest Pana(i) stosunek do zasad moralnych religii katolickiej? Proszę wskazać tę odpowiedź, która jest najbliższa Pana(i) poglądom.				
	Zasady moralne katolicyzmu są najlepszą i wystarczającą moralnością	Wszystkie zasady katolicyzmu są słuszne, ale wobec skomplikowania życia trzeba je uzupełniać jakimiś innymi zasadami	Większość zasad moralnych katolicyzmu jest słuszna, lecz nie ze wszystkimi się zgadzam, a ponadto te, które są słuszne, na pewno nie wystarczają człowiekowi	Moralność religijna jest mi obca, ale niektóre zasady moralne katolicyzmu uważam za słuszne	Zasady moralne katolicyzmu są mi całkowicie obce
	w procentach				
Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	49	27	21	0	3
Tak, raz w tygodniu	27	32	37	3	1
Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	12	29	50	5	4
Tak, kilka razy w roku	8	22	61	8	1
W ogóle nie uczestniczę	5	15	41	27	12

Stosunek respondentów do wartości i norm proponowanych przez religię katolicką mierzyliśmy poniekąd również pytaniem o podstawę wychowania w szkole państwowej. W tej kwestii połowa badanych uważa, iż wychowanie w polskiej szkole powinno opierać się na ogólnoludzkim humanizmie, odwołującym się do zasad wspólnych, uznawanych zarówno przez wierzących, jak i przez niewierzących (51%). Jedynie co siódmy badany (14%) sądzi, że podstawę wychowania w szkole powinny stanowić wartości i normy wynikające z etyki katolickiej głoszonej przez Kościół. Zbliżony odsetek respondentów (13%) wskazał w tym kontekście na szerszej rozumianą etykę chrześcijańską, zaś nieliczni normy i wartości propagowane w szkołach państwowych oparliby na etyce wypracowanej w ramach różnych religii (8%).

Okazuje się, że bez względu na deklaracje wiary i uczestnictwo w praktykach religijnych, badani najczęściej opowiadają się za pozareligijnymi źródłami wartości i norm, które miałyby stanowić podstawę wychowania w szkole państwowej. Oczywiście, im silniejsza deklarowana wiara oraz im częstsze uczestnictwo w praktykach religijnych, tym mocniejsze przeświadczenie o tym, że wychowanie w szkole państwowej powinno się opierać na zasadach moralnych proponowanych przez Kościół katolicki.

Tabela 7

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważa Pan(i) siebie za osobę:	Na jakich wartościach i normach moralnych powinno, Pana(i) zdaniem, opierać się wychowanie w szkole państwowej?					
	Wynikających z etyki katolickiej głoszonej przez Kościół	Z szerzej rozumianej etyki chrześcijańskiej	Z etyki wypracowanej w ramach różnych religii	Z ogólnoludzkiego humanizmu odwołującego się do zasad wspólnych, uznawanych przez wierzących i niewierzących	Mam jeszcze inne zdanie na ten temat	Nie mam zdania
	w procentach					
– głęboko wierzącą	32	21	4	34	3	6
– wierzącą	13	12	9	51	7	8
– niewierzącą*	0	3	5	74	14	4

* Ze względu na niskie liczebności połączono „raczej niewierzących” i „zdecydowanie niewierzących”

Tabela 8

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Na jakich wartościach i normach moralnych powinno, Pana(i) zdaniem, opierać się wychowanie w szkole państwowej?					
	Wynikających z etyki katolickiej głoszonej przez Kościół	Z szerzej rozumianej etyki chrześcijańskiej	Z etyki wypracowanej w ramach różnych religii	Z ogólnoludzkiego humanizmu odwołującego się do zasad wspólnych, uznawanych przez wierzących i niewierzących	Mam jeszcze inne zdanie na ten temat	Nie mam zdania
	w procentach					
Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	32	19	2	36	4	7
Tak, raz w tygodniu	19	16	11	41	6	7
Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	11	16	8	51	6	8
Tak, kilka razy w roku	7	7	7	63	8	8
W ogóle nie uczestniczę	6	4	3	62	17	8

STOSUNEK DO NIEKTÓRYCH ZACHOWAŃ O CHARAKTERZE MORALNYM

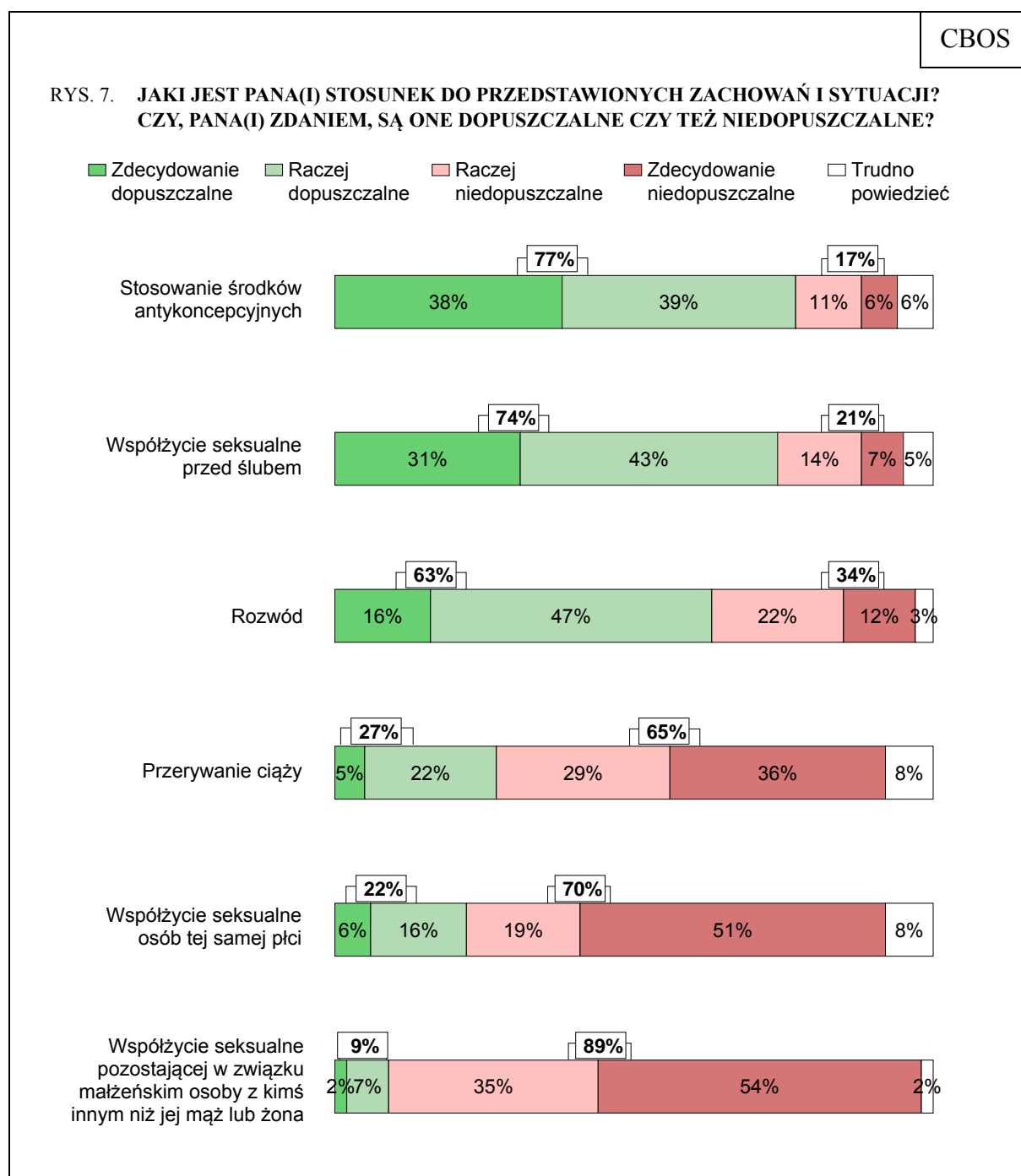
Coraz częściej prezentowane selektywne podejście do katolickich zasad moralnych oraz traktowanie ich jako moralności nie do końca przystającej do obecnej rzeczywistości znajduje wyraźne odzwierciedlenie w stosunku Polaków do niektórych kwestii o charakterze moralnym – odnoszących się do sfery seksualności oraz życia rodzinnego.

Mniej więcej trzy czwarte dorosłych Polaków za dopuszczalne uznaje stosowanie środków antykoncepcyjnych oraz współżycie seksualne przed ślubem (odpowiednio 77% i 74%). Niemal dwie trzecie (63%) daje przyzwolenie na rozwody, a ponad jedna czwarta (27%) aprobuje przerywanie ciąży. Współżycie seksualne osób tej samej płci akceptuje 22%

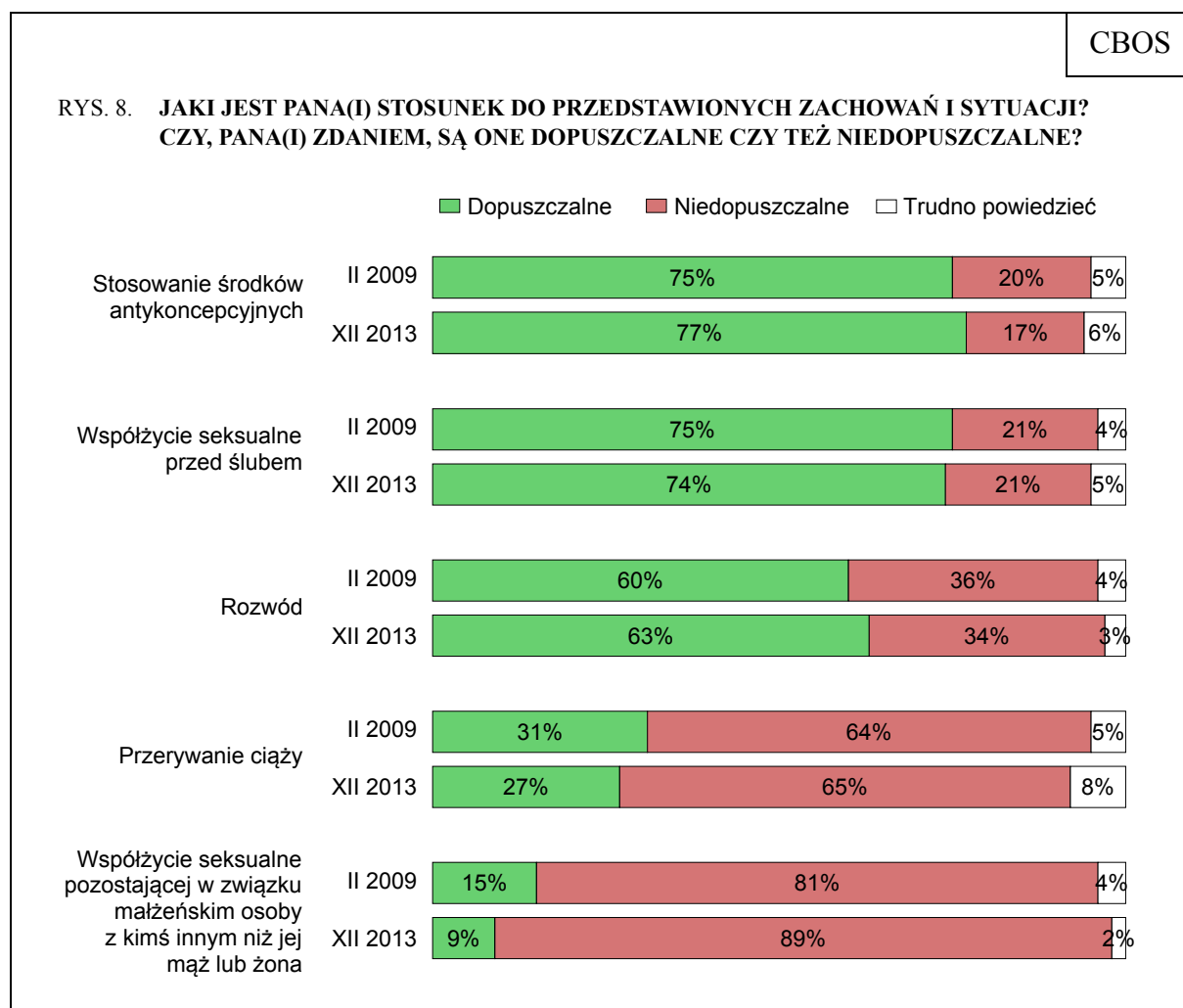

ankietowanych, a seks osoby pozostającej w związku małżeńskim z kimś innym niż jej mąż czy żona dopuszcza co jedenasty respondent (9%).

Dane te w zasadzie nie różnią się, gdy badaną próbę ograniczymy wyłącznie do osób określających się mianem katolików (N=828). Ponad dwie trzecie z nich (77%) przyzwala na antykoncepcję, 73% dopuszcza seks przedmałżeński, 62% akceptuje rozwody, 26% opowiada się za możliwością przerywania ciąży, 20% za dopuszczalny uznaje seks pomiędzy osobami tej samej płci, a 9% nie ma nic przeciwko zdradzie małżeńskiej.

Odnosząc aktualne opinie do wyników badań sprzed niemal pięciu lat, można dostrzec, iż w tym czasie minimalnie wzrosło społeczne przyzwolenie na antykoncepcję (z 75% do 77%) i rozwody (z 60% do 63%), nie zmienił się stosunek do współżycia seksualnego przed ślubem, zmniejszyła się natomiast akceptacja dla aborcji (z 31% do 27%) i seksu pozamałżeńskiego (z 15% do 9%).

* W badaniu z 2009 roku nie pytano o współżycie seksualne osób tej samej płci

Stosunek do omawianych kwestii dość mocno różni się w zależności od poziomu religijności badanych, przy czym – również w grupie osób w swoim przekonaniu religijnych i regularnie praktykujących – przyzwolenie, zwłaszcza dla stosowania środków antykoncepcyjnych, współżycia seksualnego przed ślubem czy rozwodów, jest znaczne. Na przykład wśród respondentów uczestniczących w praktykach religijnych raz w tygodniu poparcie dla antykoncepcji deklaruje trzy czwarte (76%), niewiele mniej przyzwala na seks przedmałżeński (71%), a ponad połowa dopuszcza rozwody (57%).

Tabela 9

Jaki jest Pana(i) stosunek do przedstawionych zachowań i sytuacji? Czy, Pana(i) zdaniem, są one dopuszczalne czy też niedopuszczalne?	Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?				
	Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	Tak, raz w tygodniu	Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	Tak, kilka razy w roku	W ogóle nie uczestniczę
	w procentach				
Stosowanie środków antykoncepcyjnych	41	76	88	93	91
Współzycie seksualne przed ślubem	39	71	83	89	87
Rozwód	32	57	63	79	81
Przerywanie ciąży	4	19	29	43	51
Współzycie seksualne osób tej samej płci	2	17	24	32	42
Współzycie seksualne pozostającej w związku małżeńskim osoby z kimś innym niż jej mąż lub żona	8	9	9	10	10

Przyzwolenie na niektóre z omawianych zachowań nie musi oznaczać (i bardzo często nie oznacza) określania siebie jako osoby niereligijnej czy, tym bardziej, niemoralnej. Wśród respondentów, którzy – we własnej ocenie – są bardzo religijni, antykoncepcję, seks przedmałżeński czy rozwody akceptuje blisko połowa (odpowiednio 48%, 46% i 42%). Co dziesiąty przyzwala na stosunki seksualne osób tej samej płci (10%), co dwunasty dopuszcza przerywanie ciąży (8%), a co czternasty znajduje usprawiedliwienie dla seksu pozamałżeńskiego (7%).

Tabela 10

Jaki jest Pana(i) stosunek do przedstawionych zachowań i sytuacji? Czy, Pana(i) zdaniem, są one dopuszczalne czy też niedopuszczalne?	Niezależnie od tego, czy chodzi Pan(i) do kościoła, w jakim stopniu uznał(a)by Pan(i) siebie za osobę religijną? Proszę wybrać określony punkt na skali od 1 do 10, na której 1 oznacza „w ogóle niereligijny(a)”, a 10 – „bardzo religijny(a)”			
	1–2 w ogóle niereligijny(a)	3–5 raczej niereligijny(a)	6–8 raczej religijny(a)	9–10 bardzo religijny(a)
	w procentach			
Stosowanie środków antykoncepcyjnych	98	92	83	48
Współzycie seksualne przed ślubem	98	89	76	46
Rozwód	88	76	61	42
Przerywanie ciąży	53	39	26	8
Współzycie seksualne osób tej samej płci	55	30	20	10
Współzycie seksualne pozostającej w związku małżeńskim osoby z kimś innym niż jej mąż lub żona	15	7	10	7

Jeszcze mniejsze znaczenie ma w tym kontekście ocena własnej moralności. Wśród osób, które – we własnym przekonaniu – są głęboko moralne, przyzwolenie na antykoncepcję daje 72%, na współzycie seksualne przed ślubem – 66%, na rozwód – 64%, na stosunki homoseksualne – 27%, na aborcję – 26%, a na seks pozamałżeński – 9%.

Tabela 11

Jaki jest Pana(i) stosunek do przedstawionych zachowań i sytuacji? Czy, Pana(i) zdaniem, są one dopuszczalne czy też niedopuszczalne?	Posługując się skalą od 1 do 10, na której 1 oznacza skrajną niemoralność, a 10 – najwyższą moralność, proszę ocenić swój osobisty poziom moralności		
	1–5 niemoralny(a)*	6–8 raczej moralny(a)	9–10 bardzo moralny(a)
	w procentach		
Stosowanie środków antykoncepcyjnych	86	86	72
Współzycie seksualne przed ślubem	90	81	66
Rozwód	73	65	64
Współzycie seksualne osób tej samej płci	23	24	27
Przerywanie ciąży	42	29	26
Współzycie seksualne pozostającej w związku małżeńskim osoby z kimś innym niż jej mąż lub żona	12	9	9

W Polsce coraz wyraźniej uwidaczniają się symptomy „sekularyzacji moralności”, która wyraża się w tym, że Polacy w coraz mniejszym stopniu odczuwają potrzebę religijnego uzasadniania własnych zasad moralnych i w wielu kwestiach deklarują poglądy moralne niezgodne z wyznawaną przez siebie religią. Nierzadko dotyczy to osób określających się jako wierzące (a nawet głęboko wierzące) oraz regularnie praktykujące religijnie. Przypisywanie sobie wysokiej religijności, a – tym bardziej – ponadprzeciętnej moralności bardzo często wiąże się z jednoczesnym przyzwoleniem na stosowanie środków antykoncepcyjnych, seks przedmałżeński czy rozwody. Niemniej jednak zasady moralne proponowane przez Kościół katolicki, choć przez większość katolików uznawane za często niezbyt dobrze przystające do dzisiejszej rzeczywistości i wymagające uzupełnienia, w wielu kwestiach znajdują uznanie i akceptację również osób określających się jako niereligijne lub niewierzące.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

A N E K S

Tabela 1

		Ludzie różnią się między sobą w poglądach na to, jak dalece ich postępowanie powinno być podporządkowane pewnym ogólnym zasadom moralnym. Który z podanych poglądów zbliżony jest do Pana(i) zdania na ten temat?					Liczba osób
		Należy mieć wyraźne zasady moralne i nigdy od nich nie odstępować	Należy mieć wyraźne zasady moralne, ale w pewnych sytuacjach można od nich odstępować, byleby to były sytuacje wyjątkowe	Należy mieć pewne zasady moralne, ale nie ma w tym nic złego, kiedy się od nich odstępuje w związku z wymaganiami różnych sytuacji życiowych	Nie należy wiązać swojego postępowania określonymi z góry zasadami moralnymi, ale powinno się w zależności od sytuacji znajdować właściwe sposoby postępowania i zachowania	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	
Ogółem		22	42	19	12	5	906
Płeć	Mężczyźni	22	43	19	11	5	433
	Kobiety	22	41	18	13	5	474
Wiek	18–24 lata	20	47	20	9	4	105
	25–34	22	49	19	8	3	183
	35–44	21	47	17	13	2	157
	45–54	23	37	19	20	1	147
	55–64	18	40	22	13	7	159
	65 lat i więcej	27	33	14	12	14	155
Miejsce zamieszkania	Wieś	20	43	17	14	7	348
	Miasto do 19 999	25	35	22	16	2	136
	20 000 – 99 999	21	42	22	10	5	175
	100 000 – 499 999	20	47	20	8	5	152
	500 000 i więcej mieszk.	30	44	13	13	1	95
Wykształcenie	Podstawowe	26	31	17	13	14	198
	Zasadnicze zawodowe	14	40	25	18	4	224
	Średnie	20	48	18	11	2	301
	Wyższe	30	47	14	7	2	184
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	35	46	9	8	1	81
	Średni personel, technicy	25	53	6	12	3	32
	Pracownicy adm.-biurowi	24	50	18	8		67
	Pracownicy usług	13	57	17	12	1	65
	Robotnicy wykwalifikowani	21	39	26	13	1	97
	Robotnicy niewykwalifik.	14	40	23	17	6	57
	Rolnicy	11	48	22	16	3	38
	Pracujący na własny rach.	23	50	16	10	2	35
Bierni zawodowo	Renciści	26	24	28	18	5	42
	Emeryci	23	39	15	10	12	197
	Uczniowie i studenci	28	43	18	8	3	48
	Bezrobotni	16	36	26	18	3	85
	Gospodynie domowe i inni	21	36	19	15	9	62
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	26	43	19	11	2	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	14	51	17	17	1	83
	sekt. pryw. poza rolnict.	23	47	18	10	2	216
	prywatnym gosp. rolnym	16	47	20	14	3	43
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	20	38	21	16	5	128
	501–750	22	37	18	18	5	90
	751–1000	25	38	19	13	5	133
	1001–1500	19	43	19	11	8	140
	Powyżej 1500 zł	24	47	17	10	3	179
Ocena własnych war. mater.	Złe	16	41	22	17	4	129
	Średnie	23	38	20	12	7	389
	Dobre	23	46	17	11	4	389
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	48	24	9	13	6	51
	Raz w tygodniu	22	44	17	11	6	365
	1–2 razy w miesiącu	18	44	21	13	5	159
	Kilka razy w roku	18	44	22	13	4	227
	W ogóle nie uczestniczy	22	39	19	16	4	104
Poglądy polityczne	Lewica	15	45	24	12	4	151
	Centrum	16	45	19	16	3	311
	Prawica	32	43	15	8	2	225
	Trudno powiedzieć	24	34	18	12	11	219

Tabela 2

		Które ze stwierdzeń jest najbliższe Pana(i) opinii?				Liczba osób
		To, czym jest dobro i zło, powinno być przede wszystkim wewnętrzną sprawą każdego człowieka	O tym, czym jest dobro i zło, powinno decydować przede wszystkim społeczeństwo	O tym, czym jest dobro i zło, powinny decydować przede wszystkim prawa Boże	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		57	20	19	4	905
Płeć	Mężczyźni	53	25	17	4	433
	Kobiety	61	15	20	4	472
Wiek	18–24 lata	57	24	16	3	105
	25–34	64	16	16	4	183
	35–44	69	16	13	2	155
	45–54	53	22	21	3	147
	55–64	53	25	18	5	158
	65 lat i więcej	45	17	30	8	156
Miejsce zamieszkania	Wieś	50	22	22	6	346
	Miasto do 19 999	63	17	17	2	137
	20 000 – 99 999	62	17	19	2	175
	100 000 – 499 999	56	20	20	5	152
	500 000 i więcej mieszk.	67	20	11	2	95
Wykształcenie	Podstawowe	46	25	22	7	199
	Zasadnicze zawodowe	56	24	17	2	223
	Średnie	67	14	15	4	301
	Wyższe	56	17	24	3	182
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	52	16	32		80
	Średni personel, technicy	58	18	21	3	32
	Pracownicy adm.-biurowi	59	11	19	11	67
	Pracownicy usług	65	15	15	5	65
	Robotnicy wykwalifikowani	64	22	12	1	97
	Robotnicy niewykwalifik.	66	20	10	4	57
	Rolnicy	43	34	17	6	37
Bierni zawodowo	Pracujący na własny rach.	64	14	20	2	35
	Renciści	59	19	18	4	42
	Emeryci	45	23	25	7	198
	Uczniowie i studenci	63	20	15	2	48
	Bezrobotni	61	25	14	1	85
	Gospodynie domowe i inni	68	14	15	3	62
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	57	15	23	5	130
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	53	22	21	4	83
	sekt. pryw. poza rolnict.	67	16	14	2	216
	prywatnym gosp. rolnym	43	33	19	5	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	58	18	21	3	128
	501–750	56	20	19	6	90
	751–1000	56	16	26	2	133
	1001–1500	53	23	20	5	141
	Powyżej 1500 zł	58	22	18	3	179
Ocena własnych war. mater.	Złe	56	19	21	3	129
	Średnie	56	19	19	6	389
	Dobre	58	21	18	3	388
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	39	5	50	6	51
	Raz w tygodniu	50	20	27	3	364
	1–2 razy w miesiącu	63	20	14	4	158
	Kilka razy w roku	67	21	8	4	228
	W ogóle nie uczestniczy	60	24	9	8	104
Poglądy polityczne	Lewica	68	17	11	5	151
	Centrum	60	23	14	2	310
	Prawica	46	20	32	2	225
	Trudno powiedzieć	57	17	18	9	219

Tabela 3

		Niezależnie od tego, czy chodzi Pan(i) do kościoła, w jakim stopniu uznał(a)by Pan(i) siebie za osobę religijną? Proszę wybrać określony punkt na skali od 1 do 10, gdzie 1 oznacza „w ogóle niereligijny(a)”, a 10 – „bardzo religijny(a)”.		Liczba osób
		Średnia	Odchylenie standardowe	
Ogółem		6,21	2,16	899
Płeć	Mężczyźni	5,80	2,21	432
	Kobiety	6,59	2,05	467
Wiek	18–24 lata	5,70	2,37	104
	25–34	5,74	2,21	182
	35–44	6,09	1,99	155
	45–54	6,45	2,02	145
	55–64	6,25	2,03	158
	65 lat i więcej	6,96	2,17	154
Miejsce zamieszkania	Wieś	6,67	1,94	344
	Miasto do 19 999	6,27	2,11	137
	20 000 – 99 999	6,04	2,05	172
	100 000 – 499 999	5,45	2,51	152
	500 000 i więcej mieszk.	5,98	2,26	95
Wykształcenie	Podstawowe	6,67	2,24	196
	Zasadnicze zawodowe	6,25	2,03	221
	Średnie	6,03	2,05	301
	Wyższe	5,96	2,35	182
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	6,38	2,35	80
	Średni personel, technicy	6,07	2,53	31
	Pracownicy adm.-biurowi	6,02	1,99	67
	Pracownicy usług	5,71	2,06	65
	Robotnicy wykwalifikowani	5,95	1,99	97
	Robotnicy niewykwalifik.	5,51	1,98	55
	Rolnicy	7,12	1,71	38
	Pracujący na własny rach.	6,24	2,13	35
Bierni zawodowo	Renciści	6,57	2,11	42
	Emeryci	6,72	2,12	196
	Uczniowie i studenci	5,48	2,40	48
	Bezrobotni	5,92	2,07	85
	Gospodynie domowe i inni	6,32	2,32	61
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	6,09	2,17	130
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	5,90	2,14	83
	sekt. pryw. poza rolnict.	5,86	2,18	213
	prywatnym gosp. rolnym	7,14	1,67	43
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	6,57	2,23	128
	501–750	6,29	2,26	90
	751–1000	6,29	2,21	132
	1001–1500	6,21	2,19	140
	Powyżej 1500 zł	5,68	2,25	179
Ocena własnych war. mater.	Złe	6,39	2,33	127
	Średnie	6,20	2,08	384
	Dobre	6,16	2,19	389
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	8,24	2,07	49
	Raz w tygodniu	7,05	1,62	363
	1–2 razy w miesiącu	6,38	1,64	159
	Kilka razy w roku	5,35	1,85	227
	W ogóle nie uczestniczy	3,87	2,55	102
Poglądy polityczne	Lewica	5,44	2,36	151
	Centrum	6,03	2,02	311
	Prawica	6,78	2,16	224
	Trudno powiedzieć	6,41	2,04	214

Tabela 4

		Postępując się skalą od 1 do 10, na której 1 oznacza skrajną niemoralność, a 10 najwyższą moralność, proszę ocenić swój osobisty poziom moralności		Liczba osób
		Średnia	Odchylenie standardowe	
Ogółem		7,33	1,63	853
Płeć	Mężczyźni	7,01	1,64	412
	Kobiety	7,62	1,57	441
Wiek	18–24 lata	6,90	1,41	102
	25–34	7,27	1,55	176
	35–44	7,05	1,62	146
	45–54	7,46	1,70	142
	55–64	7,32	1,61	145
	65 lat i więcej	7,85	1,74	141
Miejsce zamieszkania	Wieś	7,24	1,60	325
	Miasto do 19 999	7,53	1,74	128
	20 000 – 99 999	7,35	1,73	164
	100 000 – 499 999	7,35	1,58	145
	500 000 i więcej mieszk.	7,24	1,52	92
Wykształcenie	Podstawowe	7,28	1,74	171
	Zasadnicze zawodowe	7,19	1,62	216
	Średnie	7,18	1,67	290
	Wyższe	7,78	1,39	176
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	7,95	1,31	79
	Średni personel, technicy	7,42	1,36	31
	Pracownicy adm.-biurowi	7,51	1,64	59
	Pracownicy usług	7,25	1,54	63
	Robotnicy wykwalifikowani	6,63	1,50	95
	Robotnicy niewykwalifik.	6,74	1,89	54
	Rolnicy	7,08	1,54	35
	Pracujący na własny rach.	7,82	1,70	35
Bierni zawodowo	Renciści	7,44	1,58	40
	Emeryci	7,71	1,69	178
	Uczniowie i studenci	7,07	1,53	47
	Bezrobotni	6,94	1,46	79
	Gospodynie domowe i inni	7,34	1,76	57
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	7,76	1,53	123
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	7,20	1,47	81
	sekt. pryw. poza rolnict.	7,06	1,67	209
	prywatnym gosp. rolnym	7,00	1,61	40
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	7,13	1,69	119
	501–750	7,08	1,74	84
	751–1000	7,39	1,51	128
	1001–1500	7,58	1,65	135
	Powyżej 1500 zł	7,33	1,70	171
Ocena własnych war. mater.	Złe	7,54	1,73	113
	Średnie	7,29	1,66	366
	Dobre	7,29	1,58	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	8,44	1,59	47
	Raz w tygodniu	7,45	1,56	344
	1–2 razy w miesiącu	7,09	1,60	150
	Kilka razy w roku	7,15	1,52	214
	W ogóle nie uczestniczy	7,12	1,94	97
Poglądy polityczne	Lewica	7,30	1,71	149
	Centrum	7,20	1,59	302
	Prawica	7,60	1,61	214
	Trudno powiedzieć	7,25	1,65	189

Tabela 5

		Na temat wzajemnego stosunku między religią i moralnością można spotkać wiele różnych poglądów. Który z przytoczonych jest najbliższy Pana(i) poglądom?				Liczba osób
		Tylko religia może uzasadniać słuszne nakazy moralne	Dla mnie religia uzasadnia moje reguły moralne, ale sądzę, że można je sobie uzasadniać i bez niej	Nie czuję potrzeby uzasadniania moralności przez religię, wystarczy mi własne sumienie	Nie interesuję się tą sprawą	
		%	%	%	%	
Ogółem		16	33	41	10	885
Płeć	Mężczyźni	15	30	44	11	422
	Kobiety	18	35	39	8	463
Wiek	18–24 lata	10	37	41	12	103
	25–34	11	33	47	9	181
	35–44	11	31	44	15	149
	45–54	20	33	39	7	145
	55–64	15	36	39	9	158
	65 lat i więcej	31	25	36	8	149
Miejsce zamieszkania	Wieś	19	29	38	14	338
	Miasto do 19 999	15	34	46	5	134
	20 000 – 99 999	20	31	41	8	171
	100 000 – 499 999	9	32	48	10	147
	500 000 i więcej mieszk.	12	45	36	6	95
Wykształcenie	Podstawowe	25	22	38	16	191
	Zasadnicze zawodowe	17	28	45	10	220
	Średnie	13	35	43	9	297
	Wyższe	13	45	37	5	177
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	16	45	34	5	80
	Średni personel, technicy	8	30	58	4	30
	Pracownicy adm.-biurowi	11	40	39	9	65
	Pracownicy usług	15	32	50	3	63
	Robotnicy wykwalifikowani	12	29	47	12	95
	Robotnicy niewykwalifik.	13	21	50	16	57
	Rolnicy	18	35	33	14	36
Pracujący na własny rach.	28	37	35		35	
Bierni zawodowo	Renciści	13	22	56	9	41
	Emeryci	27	31	34	7	192
	Uczniowie i studenci	10	44	39	7	48
	Bezrobotni	7	33	41	19	84
	Gospodynie domowe i inni	16	24	41	18	58
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	17	33	42	8	127
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	16	31	44	9	81
	sekt. pryw. poza rolnict.	11	35	47	7	214
	prywatnym gosp. rolnym	23	35	30	13	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	18	33	37	12	124
	501–750	29	21	37	13	89
	751–1000	18	31	41	11	131
	1001–1500	15	30	48	7	139
	Powyżej 1500 zł	13	39	42	5	177
Ocena własnych war. mater.	Złe	19	24	41	16	125
	Średnie	17	31	41	10	376
	Dobre	15	36	41	7	384
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	46	31	15	8	50
	Raz w tygodniu	24	42	24	10	359
	1–2 razy w miesiącu	8	35	44	13	149
	Kilka razy w roku	7	27	60	6	225
	W ogóle nie uczestniczy	8	7	69	16	102
Poglądy polityczne	Lewica	10	25	55	11	149
	Centrum	12	33	47	9	308
	Prawica	27	42	26	6	219
	Trudno powiedzieć	18	27	40	15	209

Tabela 6

		Jaki jest Pana(i) stosunek do zasad moralnych religii katolickiej? Proszę wskazać tę odpowiedź, która najbliższa jest Pana(i) poglądom.					Liczba osób
		Zasady moralne katolicyzmu są najlepszą i wystarczającą moralnością	Wszystkie zasady katolicyzmu są słuszne, ale wobec skomplikowani a życia trzeba je uzupełniać jakimiś innymi zasadami	Większość zasad moralnych katolicyzmu jest słuszna, lecz nie ze wszystkim się zgadzam, a ponadto te, które są słuszne, na pewno nie wystarczają człowiekowi	Moralność religijna jest mi obca, ale niektóre zasady moralne katolicyzmu uważam za słuszne	Zasady moralne katolicyzmu są mi całkowicie obce	
		%	%	%	%	%	
Ogółem		18	27	45	7	3	865
Płeć	Mężczyźni	17	26	44	9	3	415
	Kobiety	19	27	45	6	3	450
Wiek	18–24 lata	11	24	54	4	7	100
	25–34	13	29	43	11	4	178
	35–44	15	27	49	6	3	151
	45–54	23	25	43	8	1	140
	55–64	19	24	47	8	2	153
	65 lat i więcej	28	30	34	5	2	142
Miejsce zamieszkania	Wieś	22	31	38	6	4	332
	Miasto do 19 999	14	27	47	11	1	131
	20 000 – 99 999	17	29	44	6	4	166
	100 000 – 499 999	13	22	56	7	2	140
	500 000 i więcej mieszk.	20	16	50	11	3	95
Wykształcenie	Podstawowe	24	26	38	6	6	178
	Zasadnicze zawodowe	20	25	48	6	1	218
	Średnie	14	27	47	9	3	290
	Wyższe	18	28	44	7	2	179
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	27	26	41	4	1	77
	Średni personel, technicy	18	15	53	10	3	32
	Pracownicy adm.-biurowi	16	33	40	8	3	60
	Pracownicy usług	6	26	62	4	1	63
	Robotnicy wykwalifikowani	12	29	46	10	2	95
	Robotnicy niewykwalifik.	22	23	34	13	8	55
	Rolnicy	16	30	45	3	6	38
	Pracujący na własny rach.	21	27	44	7		34
Bierni zawodowo	Renciści	23	26	39	9	2	40
	Emeryci	27	26	40	5	2	183
	Uczniowie i studenci	10	29	55	4	1	45
	Bezrobotni	13	29	40	13	4	80
	Gospodynie domowe i inni	10	22	55	5	8	61
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	24	25	45	6		127
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	17	27	43	7	6	81
	sekt. pryw. poza rolnict.	11	27	49	11	2	206
	prywatnym gosp. rolnym	21	33	37	3	5	43
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	19	28	40	9	5	123
	501–750	29	24	32	12	3	82
	751–1000	17	30	46	4	3	129
	1001–1500	13	29	49	5	3	133
	Powyżej 1500 zł	17	20	51	10	2	176
Ocena własnych war. mater.	Złe	19	22	44	12	2	117
	Średnie	17	27	46	6	3	372
	Dobre	19	27	44	7	3	375
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	49	27	21		4	50
	Raz w tygodniu	26	32	37	3	1	348
	1–2 razy w miesiącu	12	29	50	4	4	152
	Kilka razy w roku	8	22	61	8	1	218
	W ogóle nie uczestniczy	5	15	41	28	12	97
Poglądy polityczne	Lewica	11	22	55	8	4	146
	Centrum	12	24	52	9	3	305
	Prawica	31	33	30	5	1	219
	Trudno powiedzieć	20	27	42	6	5	195

Tabela 7

		Na jakich wartościach i normach moralnych powinno, Pana(i) zdaniem, opierać się wychowanie w szkole państwowej?						Liczba osób
		Wynikających z etyki katolickiej głoszonej przez Kościół	Z szerzej rozumianej etyki chrześcijańskiej	Z etyki wypracowanej w ramach różnych religii	Z ogólnoludzkiego humanizmu odwołującego się do zasad wspólnych, uznawanych przez wierzących i niewierzących	Mam jeszcze inne zdanie na ten temat	Nie mam zdania	
		%	%	%	%	%	%	
Ogółem		14	13	8	51	8	7	901
Płeć	Mężczyźni	11	14	10	50	9	7	429
	Kobiety	17	12	7	51	6	8	472
Wiek	18–24 lata	14	15	4	43	14	10	103
	25–34	11	16	6	55	7	5	183
	35–44	13	10	10	50	9	7	157
	45–54	11	12	9	58	5	4	146
	55–64	9	11	11	55	6	9	159
	65 lat i więcej	25	13	7	39	5	10	153
Miejsce zamieszkania	Wieś	22	10	9	41	9	9	347
	Miasto do 19 999	5	14	9	51	10	11	135
	20 000 – 99 999	14	13	7	53	6	7	173
	100 000 – 499 999	6	13	7	65	5	5	151
	500 000 i więcej mieszk.	10	17	8	59	5	2	95
Wykształcenie	Podstawowe	25	12	4	32	10	17	196
	Zasadnicze zawodowe	15	14	9	48	7	8	221
	Średnie	9	10	10	57	10	4	301
	Wyższe	8	16	8	63	2	3	184
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	8	14	10	63	3	1	81
	Średni personel, technicy	15	10	17	42	12	3	32
	Pracownicy adm.-biurowi	7	13	8	64	5	3	67
	Pracownicy usług	8	14	7	65	3	3	65
	Robotnicy wykwalifikowani	7	18	7	50	12	5	97
	Robotnicy niewykwalifik.	15	3	8	43	19	11	57
	Rolnicy	25	14	8	48	6		38
	Pracujący na własny rach.	18	13	14	46		9	34
Bierni zawodowo	Renciści	12	11	9	52	8	8	42
	Emeryci	21	13	7	43	5	12	196
	Uczniowie i studenci	16	15	2	51	8	8	47
	Bezrobotni	13	11	8	47	8	13	84
	Gospodynie domowe i inni	14	10	7	48	12	9	62
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	11	10	9	61	5	4	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	9	23	6	49	8	5	83
	sekt. pryw. poza rolnict.	8	11	10	57	9	5	215
	prywatnym gosp. rolnym	34	15	6	40	5		43
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	22	12	11	39	9	6	127
	501–750	16	17	6	43	9	10	90
	751–1000	12	11	10	49	9	10	133
	1001–1500	10	17	6	48	11	9	139
	Powyżej 1500 zł	8	12	10	60	7	3	179
Ocena własnych war. mater.	Złe	11	15	9	48	9	8	128
	Średnie	16	12	9	46	9	8	387
	Dobre	12	13	7	56	5	7	386
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	32	20	2	36	4	7	51
	Raz w tygodniu	19	16	11	42	6	7	361
	1–2 razy w miesiącu	11	16	8	51	6	8	159
	Kilka razy w roku	7	7	8	63	8	8	226
	W ogóle nie uczestniczy	6	4	3	62	17	8	104
Poglądy polityczne	Lewica	10	9	11	60	8	3	151
	Centrum	7	12	8	61	6	6	310
	Prawica	22	20	10	36	6	5	223
	Trudno powiedzieć	18	9	4	44	10	16	217